

Vývoj zahraničného obchodu a ekonomická otvorenosť Slovenska v rokoch 2000 až 2003

Development of foreign trade and economic openness of Slovakia in the years 2000 to 2003

BACHOVÁ, Silvia (SR) – VRTÍK, Miroslav (SR)

ABSTRACT

The goal of this article was to find out, how intensive Slovakian economy is joining international relationships, to analyze the development of foreign trade, if there are some positive impulses for decreasing negative balance of foreign trade results. International trade has been slowly acquiring a significant position in the area of development of national economies. The importance of joining international work sharing with help of foreign trade activities is much bigger, when the national economy is small. Slovak republic is counted among a group of small economies, of which effective development of national economy is strongly addictive on improvement of international economy relationships as well as international trade. All type of activities, which helps to remove barriers in international trade, are at the end very helpful for further development of national economy.

KEY WORDS

Foreign trade, economic openness, export, import, international economic relationships, autarky

ÚVOD:

Význam zahraničného obchodu spočíva najmä v raste špecializácie výrobnjej sféry v rámci národného hospodárstva, ktorá v druhej vlne prináša rast konkurencieschopnosti domácich producentov na zahraničných trhoch ako aj v celosvetovom meradle. Prínosy zahraničného obchodu je možné odvodiť zo štyroch základných funkcií, ktoré plní:

- *transformačná funkcia,*
- *funkcia ekonomického rastu,*
- *parametrická funkcia,*
- *proporcionálna funkcia*

Transformačnú funkciu zahraničného obchodu je možné rozdeliť na dve zložky:

- Primárnou a taktiež základnou zložkou tejto funkcie je samotná transformačná funkcia
- Nadstavbovou zložkou je funkcia transmisná.

Každá krajina má určité predpoklady produkovať určité druhy výrobkov. Na túto produkciu využíva charakteristické zloženie výrobných faktorov, ktoré do značnej miery určujú produkčnú schopnosť danej krajiny. Opakom proti produkcii je spotreba výrobkov vo forme tovarov. Produkčné možnosti krajiny nie sú schopné saturovať celkovú šírku dopytu domáceho obyvateľstva a domáci trh nie je schopný absorbovať úzku ponuku. V tomto momente vstupuje do vzťahov na domácom trhu zahraničný obchod, resp. podnikateľské subjekty, ktoré sa zaoberajú zahraničným obchodom, aby došlo k vyrovnaniu nezrovnalostí na trhu domácom. Tovary nedostatkové, ktoré chýbajú aj konečnej aj výrobnej spotrebe, sú predmetom dovozu, zatiaľ čo prebytky produkcie domácich výrobcov sa premiestňujú do krajín s ich nedostatkom.

„Obchodu teda z tohto pohľadu prislúcha úloha zabezpečiť zmenu hmotnej skladby vyrobenej produkcie na takú skladbu spoločenského produktu, ktorá zodpovedá domácim potrebám.“¹

Popri prechode tovarov cez hranice krajiny pri realizácii zahraničného obchodu často dochádza aj k prieniku informácií z rôznych oblastí, čo spôsobuje efekt učenia sa od zahraničných partnerov. Týmto spôsobom dochádza k zdokonaľovaniu rozhodovacích a riadiacich procesov v rámci jednotlivých podnikateľských subjektov na domácom trhu, čo priamo vedie k zvyšovaniu konkurenčnej schopnosti a zefektívňovaniu procesov riadenia a rozhodovania. Efekt učenia sa pomocou prenosu informácií a know-how je možné označiť za vyššiu formu transformácie a preto tvorí transmisnú zložku transformačnej funkcie zahraničného obchodu.

Nadväzujúc na transformačnú funkciu zahraničného obchodu možno funkciu *ekonomického rastu* charakterizovať ako úsporu národnej práce, ktorá sa vynakladá na produkciu jednotlivých produktov. Dochádza k efektívnejšiemu využívaniu výrobných faktorov aj z kvalitatívneho aj kvantitatívneho hľadiska. Výrobné faktory sú v národnom hospodárstve obmedzené a z časového hľadiska ich kvantitatívna zmena je nepatrná. Vychádzajúc z daného faktu, neefektívne vynakladanie výrobných faktorov vedie k menšiemu ekonomickému rastu. Pri špecializácii, ktorá je súčasťou funkcie ekonomického rastu dochádza k výrobe takých produktov, pri ktorých krajina disponuje relatívnymi

¹ Baláž, P. a kol.: Medzinárodné podnikanie, SPRINT v.fra Bratislava 2001, str. 289

komparatívnymi výhodami. Skladba národného produktu je zameraná na výrobky, ktorých náročnosť na jednotlivé výrobné faktory sa zhoduje s disponibilným zastúpením jednotlivých zdrojov v národnom hospodárstve.

Pomocou zahraničného obchodu sa výrobky jednej krajiny dostávajú na trhy iných krajín, kde sú vystavené väčšej konkurencii ako na trhu domácom. Potreby zahraničných trhov vyostrujú tlak na domáceho výrobcu, ktorý musí na tieto výzvy reagovať. Keďže súhrn národných trhov, trhov integračných zoskupení a medzinárodných trhov v komplexe vytvára trh svetový, možno konštatovať, že: „Svetový trh teda vytvára permanentný tlak na konfrontáciu technicko-technologických, úžitkových, kvalitatívnych, ale i cenových a ďalších parametrov, ktoré ovplyvňujú úspešnosť daného výrobku na trhu.“² Takýmto spôsobom určuje zahraničný obchod parametre produkcie, pričom ak domáci producenti nie sú schopní ich splniť, tak to môže viesť až k ekonomickému zaostávaniu krajiny. Tento jav predstavuje *parametrickú* funkciu zahraničného obchodu.

Základ *proporcionality* funkcie zahraničného obchodu je v aktívnom chápaní zahraničného obchodu. Nie je cieľom krajiny exportovať len preto, aby pokryla svoju dovoznú náročnosť, ale vyvážať preto, aby došlo k urýchleniu ekonomického rastu krajiny. Stratégia založená na exporte výrobkov, ktoré obsahujú zhmotnenú komparatívnu výhodu, a naopak, dovozu výrobkov a surovín, ktorých výroba na domácom trhu neobsahuje výhody dáva zmysel iba vtedy, ak medzi zahranično-obchodnými aktivitami existuje proporcionalita. Vyváženosť proporcií prinášajúca dlhodobú úsporu spoločenskej práce priaznivo ovplyvňuje aj tempo hospodárskeho rastu krajín a integračných zoskupení a v konečnom dôsledku znižuje riziká vyplývajúce z vysokej miery zapojenia sa do medzinárodných špecializačných a kooperačných procesov.

Ako už z vyššie uvedených funkcií zahraničného obchodu vyplýva, jeho miesto v modernej trhovej ekonomike je nezastupiteľné. Každá krajina sa svojim spôsobom snaží zapájať do medzinárodnej deľby práce. Intenzita takéhoto zapojenia však nebýva identická. Na základe zmerania intenzity je možné krajiny rozdeliť na:

- *autarkčné ekonomiky,*
- *úplne otvorené ekonomiky.*

² Baláž, P. a kol.: Medzinárodné podnikanie, SPRINT v.fra Bratislava 2001, str. 291

Autarkia - je forma hospodárskej politiky, pomocou ktorej sa krajina snaží stať nezávislou na dovoze a uprednostňuje pre svoj ekonomický rozvoj maximálne využívanie vnútorných zdrojov a vývojových tendencií. Pri takomto spôsobe riadenia národného hospodárstva však hrozí izolácia krajiny od okolia a absolútne aj relatívne spomalenie hospodárskeho rastu. Jedným z motívov pre uplatňovanie autarkie môže byť snaha o udržanie zamestnanosti. Nástrojom na uplatňovanie tohto typu riadenia býva jedine obmedzovanie dovozov na základe zvýšených importných colných sadzieb. V súčasnosti však úplná autarkia nie je možná, najmä z dôvodu minimálneho potenciálneho ekonomického rastu krajiny.

Úplne otvorené ekonomiky - sú také, kde väčšina doma vyprodukovaných produktov sa realizuje na zahraničných trhoch a naopak, domáca spotreba je satureovaná zahraničnou produkciou. Štatisticky možno definovať otvorenosť alebo uzavretosť ekonomiky podľa podielu obratu zahraničného obchodu na vytvorenom HDP. Pokiaľ tento podiel prekračuje 50%, tak daná ekonomika patrí do skupiny úplne otvorených ekonomík a je závislá na vývoji na svetovom trhu.

V rámci úplne otvorených ekonomík možno identifikovať a jednotlivé krajiny rozdeľovať do 3 skupín, medzi ktoré radíme:

- a) Silne závislé (monokultúrne ekonomiky, ekonomiky s nedostatkom nerastných surovín)
- b) Priemerne závislé (ekonomiky s relatívne veľkým vnútorným trhom, ekonomiky s relatívnym dostatkom energetických a základných surovín- avšak nedokážu dosiahnuť rentabilnú sériovú výrobu)
- c) Relatívne nezávislé (dostatočne rozsiahly vnútorný trh, ktorý umožňuje veľkosériovú výrobu, ich zapojenie sa do medzinárodných ekonomických vzťahov je dôsledkom ich dosiahnutej ekonomickej úrovne)

MATERIÁL A METÓDA:

Ako podkladové materiály pre analýzu slúžia štatistiky Národnej Banky Slovenska a Štatistického úradu Slovenskej republiky. Cieľom príspevku bolo zanalyzovať vývoj zahraničného obchodu z pozície vývoja exportu, importu a zároveň celkového salda. Vychádzajúc z výsledkov zahraničnoobchodnej výmeny a HDP Slovenskej republiky je

možné následne zistiť intenzitu zapojenia Slovenskej republiky do medzinárodnej deľby práce.

Intenzita sa vyjadruje v percentách ako podiel obratu zahraničnoobchodnej činnosti na celkovom dosiahnutom HDP krajiny.

DOSIAHNUTÉ VÝSLEDKY A DISKUSIA:

Vývoj zahraničného obchodu Slovenskej republiky v rokoch 2000 až 2003 pokračuje v nastúpenom trende spred roku 2000.

Tabuľka č.1 uvádza údaje o vývoji vývozu tovarov zo Slovenska ako aj dovozu tovarov do Slovenskej republiky. Pri porovnaní vývozu a dovozu dochádza k vyčísleniu salda obchodnej bilancie v hodnotovom vyjadrení.

Tabuľka č.1: Vývoj zahraničného obchodu SR v rokoch 2000 až 2003

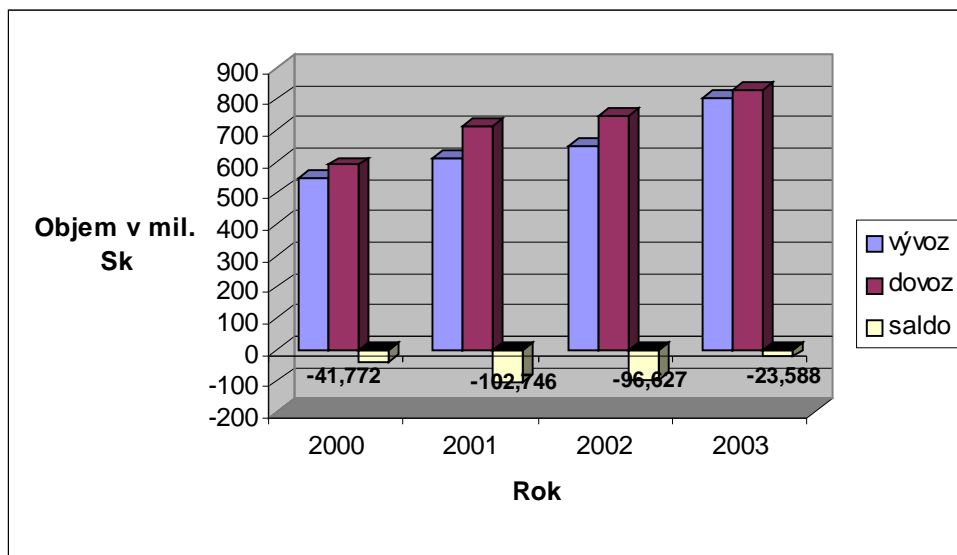
Rok:	Vývoz: (mil. Sk)	Medziročný index:	Dovoz: (mil. Sk)	Medziročný index:	Saldo: (mil. Sk)
2000	547,503		589,275		-41,772
2001	611,325	111,65	714,071	121,17	-102,746
2002	651,256	106,53	747,883	104,735	-96,627
2003	803,037	123,30	826,625	110,53	-23,588

Zdroj: NBS

Konkurencieschopnosť slovenských výrobcov je možné posúdiť na základe úspešnosti odbytu slovenských tovarov na zahraničných trhoch. Práve z daného dôvodu je vývoj hodnotového vyjadrenia vývozu veľmi dôležitý pre ďalší ekonomický rozvoj krajiny. Počas rokov 2000 až 2002 dochádzalo k nárastu vývozu približne o rovnaké hodnoty. Výnimku tvorí rok 2003, keď došlo k výraznejšiemu nárastu až o 150 miliónov Sk. K priaznivému vývoju najviac prispel hlavný exportér SR, spoločnosť Volkswagen Slovakia, ktorá v priebehu roka 2002 a počas roka 2003 pripravoval a aj spustil nábeh výroby nového radu osobných automobilov s vyššou pridanou hodnotou. Veľmi negatívne na priaznivý vývoj exportu pôsobí fakt, že celkový export je výrazne závislý od malého počtu veľkých exportérov. Pokiaľ by vo svetovom hospodárstve došlo k poklesu dopytu po tovaroch, ktoré sú predmetom exportu týchto firiem, alebo by sa vyskytli iné nepredvídateľné okolnosti, ktoré obmedzia výrobu, tak by to malo za následok podstatné zníženie hodnoty exportu zo SR.

V rovnakom období dovoz do SR rástol, pričom najvyššiu dynamiku zaznamenal v roku 2001, keď oproti roku 2000 vzrástol o 21%.

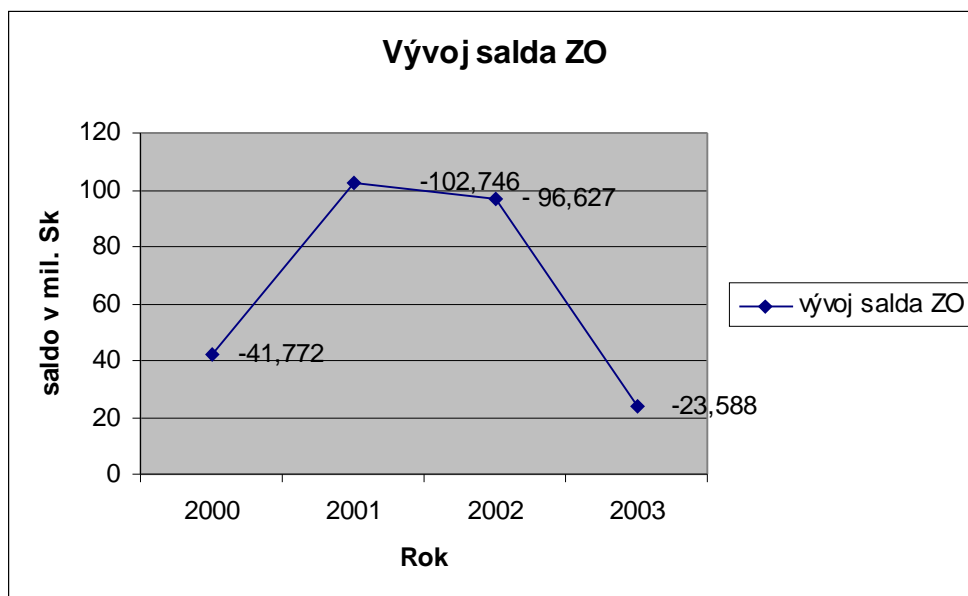
Graf č.1: Vývoz, dovoz a saldo ZO SR v rokoch 2000-2003

Zdroj: NBS

Pri porovnaní vývozných výkonnosti a dovozných náročnosti SR je zrejmé, že neustále dovoz do krajiny prevyšuje vývoz. Takto vzniknuté negatívne saldo zahraničného obchodu je možné tolerovať len v tom prípade, ak dovoz tovarov, ktoré môžu byť určené na konečnú alebo výrobnú spotrebu, bude v budúcnosti vytvárať možnosti zvýšenia exportu. Pozitívnym javom pri hodnotení vývoja zahraničného obchodu je fakt, že export s výnimkou roka 2001 rastie každoročne rýchlejšie ako import, čo by pri inak nezmenených podmienkach viedlo v budúcnosti k automatickému vyrovnaniu salda zahraničného obchodu. Druhým pozitívnym hodnotením je fakt, že v roku 2003 došlo k rapidnému poklesu negatívneho salda obchodnej bilancie. Tento jav bol spôsobený najmä zvýšenou aktivitou slovenských exportérov, ale zároveň netreba zabudnúť ani na výrazné oslabenie kurzu amerického dolára voči slovenskej korune (cca. 15%) v priebehu roka 2003. Väčšina exportov zo SR sa realizuje v EURO, avšak import strategických surovín ako ropa a zemný plyn z Ruskej federácie je realizovaný v amerických dolároch, čo by pri pôvodnom kurze dolára znamenalo zvýšenie hodnoty importu. Vývoj salda zahraničného obchodu je zachytený v spojnicovom grafe č.2.

Graf č. 2: Vývoj salda ZO

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

Negatívne saldo zahraničného obchodu v konečnom dôsledku znižuje veľkosť národného dôchodku a obmedzuje rast HDP.

Slovensko je malá krajina, ktorá potrebuje pre efektívny rozvoj ekonomiky využívať príležitosti, ktoré mu ponúka svetový trh. Obchodom s tretími krajinami dokáže získavať suroviny, ktorými nedisponuje, ale pre výrobu sú potrebné. Naopak exportom sa zbavuje nadbytočných tovarov, ktoré nieje možné umiestniť na domácom trhu. Tabuľka č.2 uvádza mieru otvorenosti Slovenskej republiky z pohľadu podielu obratu zahraničnoobchodnej výmeny na vytvorenom HDP.

Tabuľka č.2: Miera otvorenosti ekonomiky SR

Rok:	HDP v mil. Sk	obrat ZO v mil. Sk	miera otvorenosti v %
2000	934,097	1,136,778	121,70%
2001	1,009,839	1,325,396	131,25%
2002	1,098,658	1,399,139	127,35%
2003	1,201,196	1,629,662	135,67%

Zdroj: Štatistický úrad SR + vlastné výpočty

Ako z tabuľky č. 2 vyplýva, tak SR je úplne otvorenou ekonomikou, pretože podiel zahraničnoobchodnej výmeny dosahuje úroveň 120 až 135 % v sledovanom období. Za

zlomovú hranicu sa v ekonomickej teórii považuje úroveň 50 %. Vzhľadom k veľkosti trhu Slovenska je taký vysoký podiel zahraničnoobchodnej výmeny prirodzený. Umožňuje efektívnejšie využívanie všetkých disponibilných zdrojov.

ZÁVER:

Na príklade Slovenskej republiky sa potvrdil fakt, že malé ekonomiky nie sú schopné intenzívneho a efektívneho rozvoja bez výraznejšieho zapojenia sa do svetového obchodu. Slovenská republika trpela po prechode z centrálne plánovanej na trhovú ekonomiku značne oslabenou konkurencieschopnosťou, čo bezprostredne zapríčinilo nutnosť začať dovážať investičné statky zo zahraničia, ktorých úlohou bolo už spomínanú konkurencieschopnosť slovenských výrobcov zvýšiť. Nadmerné dovozy zapríčiňovali negatívny vývoj v obchodnej bilancii Slovenska. V roku 2002 a 2003 však dochádza k pozitívnemu obratu, pri ktorom existuje predpoklad, že bude znásobený v ďalšom období vplyvom účinkov priamych zahraničných investícií.

ANOTÁCIA:

Článok mal za úlohu zistiť intenzitu zapojenia sa Slovenskej republiky do medzinárodnej deľby práce a zanalyzovať vývoj zahraničného obchodu, či dochádza k postupnému vyrovnávaniu salda obchodnej bilancie a aké impulzy pôsobia na jeho ďalší vývoj. Zahraničný obchod získaval postupným vývojom významné postavenie v rámci rozvoja národných ekonomík. Dôležitosť zapájania sa do medzinárodnej deľby práce aj pomocou zahraničnoobchodných činností je tým väčšia, čím menšia krajina je. Slovenská republika patrí medzi veľmi malé ekonomiky, ktorých neustály efektívny rozvoj je silne závislý na rozvoji medzinárodných hospodárskych vzťahov a tým aj zahraničného obchodu. Všetky typy aktivít, ktoré napomáhajú odbúraniu bariér v zahraničnom obchode, v konečnom dôsledku predstavujú prínos pre hospodársky rast Slovenskej republiky.

KLÚČOVÉ SLOVÁ:

Zahraničný obchod, ekonomická otvorenosť, export, import, medzinárodné hospodárske vzťahy, autarkia

LITERATÚRA:

1. Baláž, P. a kol.: Medzinárodné podnikanie, SPRINT vfra, Bratislava 2001, ISBN 80-88848-68-7
2. Lipková, Ľ.: Medzinárodné hospodárske vzťahy, SPRINT vfra, Bratislava 2002, ISBN 80-88848-70-9
3. www.statistics.sk
4. www.nbs.sk
5. www.mhsr.sk

KONTAKTNÁ ADRESA:

Ing. Silvia Bachová, Katedra ekonomiky, Fakulta ekonomiky a manažmentu, Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra

Ing. Miroslav Vrtík, Katedra ekonomiky, Fakulta ekonomiky a manažmentu, Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra